

Kap 43 : Ebba Munck av Fulkila (1858-1946).

Oscar hade förut varit kär i moderns hovfröken friherrinnan Ebba Henrietta De Geer af Finspång (1853-1926; anställd 1878-1880; 1880 g. Prinzsköld).¹ De skall ha skilts åt genom att hon giftes bort med moderns kammarherre Otto Printzsköld & Oscar skickades på en expedition till Medelhavet. Något ytterligare förhållande är inte känt.

*

Oscars möte med Ebba Munck är mycket omskrivet men skildringarna är till större delen baserade på andrahandsuppgifter och spekulationer. Jag utgår ifrån ”biografierna” (Mannström 1922; Knagg 1932: ss. 283-295; Jansson 1948: ss. 118-140; von Steyern 1962: del 1, ss. 89-100; Bengtson & Cedergren red. 1953: ss. 66-73; Ohlmarks 1979: ss. 112-113) och kompletterar med ytterligare information. Oscar intervjuades långt senare om vad som var sant, osant & överdrivet vilket har tagits ad notam. Ebba teg livet ut. Det finns ett kapitel om bröllopet i Oscar II:s memoarer, men detta har censurerats av Gustaf VI, med motiveringen att det var en familjeangelägenhet. I Bernadottearkivet finns också Oscar & Ebbas brevväxling. Inte heller den är offentlig.

*

Ebba Henrietta Munck af Fulkila (1858-1946) föddes den 24 oktober 1858 som dotter till översten, sedermera postmästaren i Jönköping, Carl Munck av Fulkila (1808-1882) och hans hustru friherrinnan Henrietta Cederström (1819-1912). En bekant: ”Fröken Ebba var helt enkelt förtjusande, med sitt glada, vänliga sätt. Hon dansade mycket och någon mer allvarlig inriktning märkte man ej då. Oftast var hon ytterst uppsluppen och nästan yster. Hos henne var all etikett bannlyst.”²

1882 blev Ebba kronprinsessan Victorias hovdam. Föregångaren Anna Lagerberg hade blivit avskedad för insubordination men det blev faktiskt ännu värre med Ebba. I februari 1884 förlovade hon sig efter en längre kurtis med Gustafs adjutant baron Woldemar von Rosen (1854-1928). ”Ebba var inget lysande parti, hennes mor var änka och levde i små omständigheter. Fästmannens far motsatte sig sig partiet. Som skäl angav han att i Ebbas släkt sinnessjukdom förekomme.”³ I början av 1885 när lysningen skulle äga rum skickade fadern ett ultimatum till sonen där han i starka ordalag uppmanade honom att bryta förlovningen ”eller lägga honom i graven i förtid”. Woldemar blev totalt handlingsförlamad och svarade inte ens på brev. Ebba befann sig i Norge och bad sin bror Bror, underlöjtnant vid Smålands husarregemente, att undersöka vad som pågick. Den 5 eller 6 februari sökte brodern upp Woldemar i dennes bostad och drog av samtalet slutsatsen att det var slut. Löftesbrottet blev en offentlig skandal. Woldemar avskedades med omedelbar verkan från sin hovtjänst och fick ett års permission från sitt regemente för att resa utomlands tills det lugnade ned sig. Även Ebba reste utomlands. Hon och Victorias norska hovdam Alette Wedel Jarlsberg (1853-1929) tillbringade ett par månader i England.

Enligt Fritz von Dardels hade von Rosen brutit med älskarinnan A för att förlova sig med Ebba. Därefter hade han skaffat sig en ny älskarinna B som när det lyste mellan honom & Ebba hotade göra skandal. von Rosen hade inför detta hot slagit upp förlovningen med Ebba men sagt att det berodde på hans far.⁴ Biografikern Alfred Jansson hade en alternativ förklaring: ”Hon var varmt fästad vid den stilige ordonnansofficeren, som emellertid var en lebeman. Då hon omsider fick reda på, att han hade en så kallad fri förbindelse, fordrade

¹ Hadenius & Nevéus 1960: s. 217. [Källa: Otto Prinzsköld.]

² N H-th. ”Prins Oscar då – prins Lennart nu.” Husmodern 1931:8, ss. 18-20,52.

³ von Steyern 1962: del 1, s. 89.

⁴ von Dardel 1911: del 3, ss. 258-259. [1885-02-19.]

hon, att han skulle bryta denna och då han vägrade, slog hon upp förlovningen.”⁵ Anders Lundebeck byggde på historien med att von Rosen rymde utomlands med sin dam – en populär skådespelerska – och att Ebba efter hemkomsten från Amsterdam förvisades från hovet och förbjöds brevväxla med Oscar.⁶ Anne-Marie Riiber fick det till att Oscar redan 1882 eller 1883 förälskat sig i Ebba och att hans far skickat honom på en jordenruntresa för att glömma henne. Under tiden arrangerade Victoria en förlovning med Woldemar.⁷ Heribert Jansson byggde på Riibers version med att Woldemar under den påtvingade förlovningen haft flera stycken älskarinnor.⁸ Woldemar själv påstod att han slog upp förlovningen för att inte stå i vägen för prins Oscar.⁹ Lars Elgklou bidrog med uppgiften att Victoria efter Amsterdam avskedade Ebba. Detta så mycket mer för att hon varit hemligt (?) förlovad med von Rosen. Och att Oscar fick diverse uppdrag för att glömma henne.¹⁰ Agneta Ulfsäter-Troell fortsatte på Riibers spår: att Oscars världsomsegling med Vanadis 1883/85 varit ett sätt att separera de två.¹¹ Den senaste versionen av Herman Lindqvist är att Oscar 1882 eller 1883 ville gifta sig med henne. Ebba avskedades då från sin tjänst, Oscar skickades iväg på långresan med Vanadis och von Rosen tvingades förlova sig med henne. Protesterna från von Rosens älskarinna ledde dock till att förlovningen bröts och att Ebba återanställdes. När Oscar återkom från långresan ville han fortfarande gifta sig med henne. Ebba avskedades då en andra gång men drottning Sofia tog i samband med sin operation ett skriftligt löfte av Oscar II att tillåta äktenskapet och detta ägde rum den 28 januari 1884.¹² Jag har valt von Steyerns version eftersom den är underbyggd med källhänvisningar och stämmer med datum.

Månadsskiftet september/oktober 1885 till mitten av november var Oscar i Amsterdam i sällskap med sin adjutant kapten Nils Gustaf Sundström för en massagebehandling av Dr J G Mezger mot sina hjärtbesvär. Efter en vecka anlände även Gustaf & Victoria med sitt följe. Månadsskiftet oktober/november återvände Gustaf till Stockholm. Kvar fanns Victoria, hovmästarinnan Ebba Ankarcrona och hovdamen Ebba Munck. Alla bodde på samma hotell. Victoria höll sig mest på rummet och intog sina måltider där. De övriga åt i matsalen. Söndagarna besökte de Sjömanskyrkan och lyssnade på pastor Knutsens predikningar. Oscar anförtrorde Ebba sina religiösa grubblerier. Sundström & Ankarcrona anklagades efteråt för att ha blundat för Oscars & Ebbas känslor för varandra men bedyrade att faktiskt ingenting i den vägen hänt. Victoria hade dock sett något opassande i deras uppträdande – som det tycks att de uppträdde alltför familjärt – och bett Ankarcrona framföra sitt missnöje. Ankarcrona talade med Ebba och bad henne vara lite försiktigare. Detta tycks hon ha nämnt till Sundström som fört det vidare till Oscar. Oscar uppfattade det som att Victoria personligen tillrättaviserat Ebba för något som var hans fel och sökte upp Ankarcrona för en förklaring. Hon gav honom samma råd som till Ebba att vara lite försiktigare. Oscar tog illa upp. Resten av tiden undvek han sällskapet. Uppenbarligen hade Victoria träffat en öm punkt.

Efter hemkomsten sågs de knappt – Oscar var förlagd till Karlskrona – men känslorna höll uppenbarligen i sig. De träffades på nytt under en tågresan till Göteborg september 1886 där de skall ha ”dummat sig”. Oscar talade med sin far som var positiv till förbindelsen men bad honom vänta till dess han var säker på sina känslor. De brevväxlade och efter ett halvår var Oscar tillräckligt säker på relationen för att anförtra sig åt drottning Sofias hovdam Märta Eketrä och hon till hans mor drottningen. Den 5 april 1887 – dagen då hans mor skulle genomgå en livsfarlig

⁵ Jansson 1948: s. 122.

⁶ Lundebeck 1955: ss. 140-141.

⁷ Riiber 1959: s. 215.

⁸ Jansson 1963: s. 68.

⁹ Fleetwood 1968: s. 768.

¹⁰ Elgklou 1978: ss. 138-139.

¹¹ Ulfsäter-Troell 1996: s. 265.

¹² Lindqvist 2006: s. 452.

livmoderoperation – talade Oscar även med henne. Efteråt traderades historien som att hon från operationsbordet lovat honom sitt stöd förutsatt att hon överlevde. Att fadern låtit sig övertalas i samband med operationen avfärdade dock Oscar som ett påhitt.¹³ Hösten 1887 överlämnade adjutanten ett friarbrev som Ebba entusiastiskt accepterade. Samtidigt begärde hon avsked. Först nu gick det upp för Victoria vad som pågick. I början tog hon dock saken lugnt eftersom hon efter ett samtal med Oscar II utgick från att han inte skulle ge sin tillåtelse. Under tiden arbetade Ebba på ”Drottningens sjukhus” (möjligen drottning Lovisas barnsjukhus) ”där hon tog alla sjuksköterskornas hjärtan med storm”.¹⁴

I december blev förlovningen ett statsärende. Oscar II var julhelgen ömsom för, ömsom emot, allteftersom han fick konsekvenserna framhållna för sig: Oscar var 4:a i tronföljden, någon motsvarighet till morganatiskt äktenskap fanns inte och vad innebar det rent praktiskt att Oscar förlorade sin ställning som prins. Skulle han ställas på bar backe, tvingas i landsflykt, eller vad? Lagstiftningen var illa anpassad till situationen. Oscar hade under tiden stöd av sin mor och av Gustaf medan Victoria var programmatiskt emot. Hon fick uppfordrande brev från sin mor storhertiginnan som var ursinnig över att en enkel hovdam utan anor kunde bete sig på detta sätt. Och allt var dotterns fel! Hovet i övrigt var delat. De som var för kärlekens primat och de som var emot. Bröderna Carl och Eugen var för eftersom de antog sig kunna komma att hamna i samma situation. Fadern ville stämna i bäcken och tvingade dem att skriva under varsin försäkran att de skulle gifta sig kungligt eller avstå.

Ebba var när det började helt okänd utanför en trängre krets. Hon ansågs ovanligt vacker och trevlig om än alltför bibelsprängd. Kretsen kring Victoria ansåg dock att hon saknade både utseende, huvud och talanger och att Oscar enbart närmade sig henne av ”ridderlig medkänsla”. Alla möjliga personer som troddes ha något inflytande över paret tillkallades för att avstyra äktenskapet. Oscar var framförallt känslig för att han påstods skada kungahusets anseende. I ett möte med statsminister Themptander strax före julen 1887 sade han sig hellre förbli ogift. Themptander lugnade honom dock. Ebba var omöjlig att argumentera med. Hon besvarade alla invändningar med bibelspråk och att vad Gud förenat fick människan inte upplösa. ”Hon uppfyllde blott Herrens vilja och var ett redskap i hans händer.” Det var ovanligt överspönt även för att vara Ebba. Hennes vänner antog att det var hennes försvar mot de ”tusen nålstick” som hon utsattes för.

Den 10 januari dansade Oscar valsen med henne på en bal hos den norske statsministern i Stockholm, den 11 januari skrev tidningarna om saken, den 21 januari uppträdde de gemensamt på Oscar II:s födelsedagsbal och den 29 januari förlovade de sig. Trängseln var stor på födelsedagsbalen på alla nyfikna, som ville se om hon hade mage. Ebba hade lagt av luggen och kammat sig slätt vilket gjorde henne snudd på oigenkännlig. De äldre i hovkretsarna talade om henne som ”första spiken i kunglighetens likkista”. De yngre var mera cyniska: ”Kungen gråter, Drottningen beder, Kronprinsessan svär och fröken Munck säger: ske Guds vilja - ty hon är andlig, och har av gudsfruktan avlagt luggen.”¹⁵ Det tycks ha varit sista gången som vare sig han eller hon dansade. Därefter avböjde de sådant av religiösa skäl.

Förlovningen beskrevs så här: ”... fröken Munck såg söt ut och var enkelt klädd. Kungen och Drottningen kunde ej hålla kontenansen; utan sågo förgråtna ut. När de en gång beslutat eller samtyckt till saken, borde de hava tagit sitt parti och hållit god min, helst de själva ensamme buro skulden för att de samtyckt utan att hava betänkt sakens alla sidor. Jag hoppas, att allt skall avlöpa lyckligt och betänkligheterna komma på skam.”¹⁶ Ebba förolämpades in i det sista: ”... vid hovvet äro de underliga; tänk dig att till denna eklatering fick Ebba fara upp med sin mor i en liten hyrvagn

¹³ Jansson 1948: s. 124.

¹⁴ De Geer 1929: s. 244.

¹⁵ Fleetwood 1968: s. 768.

¹⁶ Bengtson & Cedergren red. 1953: ss. 71-72, källa: statsminister Themptander.

med en vaktmästare på kuskbocken, gå upp i salongen der de inbjudna voro samlade, vänta tills hon fick bud att komma in till de kungliga, der ringarna skulle vexas; modern fick vänta utanför med de andra gästerna i salongen tills detta var gjordt, då Ebba kom ut arm i arm med sin prins. Kungen höll ett litet tal, de närvarande fingo gratulera, sedan for Ebba hem i sin hyrvagn och åt middag med sin mamma och de kungliga hade sin diner en famille för sig.”¹⁷

Dagen efter for paret till England för att gifta sig. Ebba anlände till centralstationen fem minuter före tågets avgång så att det inte skulle bli några demonstrationer. Ceremonin skulle äga rum i badorten Bournemouth den 15 mars hos en av drottning Sofias bekanta och utföras av Sofias favoritpräst Gustaf Beskow. Vid tillfället närvarade Sofia och Oscars två bröder Carl och Eugen. Gustaf & Victoria var i Berlin för kejsar Vilhelms begravning. Ebbas mor ansåg sig för gammal för resan men hennes son närvarade och överlämnade bruden. Som utlänningar genomgick de först en borgerlig vigsel och därefter en kyrklig. Oscar var vid det laget mycket tagen av sina upplevelser men eftersom situationen var självförvållat hade inte ens hans mor medlidande. Sonen skulle ta sina motgångar som en man!¹⁸ Gustafs stöd har tolkats som att han var positiv till äktenskapet men det förnekade han. Det var snarare så att han tidigare än Victoria fogade sig i det oundvikliga. Hade fadern sagt A måste alla andra säga B. Victoria vann dock en hel del högreståndssympatier för sitt motstånd mot mesalliansen. Hon gav Oscar II:s passivitet skulden. Hon vägrade senare närvara när Ebbas barn Carl, Sophia, Elsa & Folke vigdes. Däremot närvarade Gustaf.

När det nu inte fanns någon lag om morganistiskt äktenskap yxade regeringen Themptander till en svensk motsvarighet kompatibel med successionsordningen. Tankegångarna var inte direkt glasklara.¹⁹ Oscar förlorade sin ärftliga prinstitel av Sverige-Norge och fick i stället en personlig prinstitel. Detta innebar att: (1) Han utgick ur arvsföljden. (2) Han hade förut varit medborgare i unionen. Nu måste han välja land och valde Sverige. (3) Han förlorade de hederstecken och privilegier som varit förknippade med den ärftliga prinstiteln – hertig av Gotland, bärare av Serafimerorden, ett apanage och adjutant – men fick behålla sina utländska ordnar. (4) Han återfick sina medborgerliga rättigheter vilket innebar att han fick rösta och livnära sig på ett ämbete. Förut hade han inte avlönats. Att förlora sin adjutant innebar att Oscar måste betala själv när han köpte något. Förut hade adjutanten haft hand om pengarna. Det var lite pinsamt i början när han glömde plånboken hemma och måste låna av omgivningen eller få köpet på kredit.

Att prinstiteln var personlig innebar att Ebba & barnen blev utan titel. Barnen skulle inte ens bli adel. Det kunde ha lösts genom att adla Oscar till greve men bestämmelserna gjorde det omöjligt: Adlas en ofrälse ätt är det endast huvudmannen som innehar värdigheten (=titeln är personlig). Upphöjs en medlem av en adlig ätt till en högre värdighet (från adlig till friherre eller från friherre till greve) skapas dock en ny ätt med en ärftlig titel. När drottning Sofias halvbror Adolph blev storhertig av Luxemburg tilldelade han Oscar 1892 adelstiteln greve Bernadotte af Wisborg som enligt Luxemburgsk lag både omfattade Ebba och var ärftlig. Som nära släkting borde Ebba fått tilltala Victoria med förnamn, ”lagt bort titlarna”, men Victoria insisterade på ”Ers höghet” eftersom Ebba inte var riktig utan bara titulär prinsessa. Victoria tycks ha resonerat som att Oscars personliga prinstitel motsvarade ett hedersdoktorat. Svårt då att tillmäta Ebbas prinsesstitel något värde.

Oscar tog inte så högtidligt på adelstiteln utan brukade presentera sina döttrar som fröken den och den, inte grevinnan.

*

¹⁷ von Steyern 1962: del 1, s. 96, källa: Louise af Ugglas.

¹⁸ drottning Sophia 1888.

¹⁹ Kjellén, Rudolph. Prins eller enskild man? Några ord i en statsrättslig fråga. Ny svensk tidskrift, 1890:1, ss. 46-59; Hadenius & Nevéus 1960: ss. 207-225.

Ebba följde Oscar på hans inspektions- och missionsresor. 1894 och framåt satt hon i styrelsen för Lapska missionens vänner. 1898-1945 satt hon i styrelsen för organisationen Kvinnliga Missionsarbetare (KMA), var ordförande för KMA:s ungdomsverksamhet, de s k "Daggryningarna", och från 1900 ordförande för "Bokpåsemissionen för sjömän". 1921-1945 ledde hon en syförening för ekonomiskt stöd till Soldatförbundets Stockholmsavdelning. Ebba ingick även i KFUM:s damkommitté och var 1897-1912 ordförande i KFUK. Med åren blev hon allt frireligiösare och satt t o m i styrelsen för Frälsningsarmén.

Sommaren 1904 var hela familjen i Swanage utanför Bournemouth och träffade lord Radstock som ledde barnmissionen där. Radstock brukar tillskrivas ett indirekt inflytande på Ebba genom drottning Sofia & Oscar. Något intryck på barnen verkar han dock inte ha gjort.

Ebba dog den 16 oktober 1946. Året efter blev hennes äldste son Carl ombedd att skriva något om henne för samlingsverket Min mor. Carl drog sig till minnes att hon uppfostrat syskonen till flit, sanning, lydnad, arbetsamhet, Gudsfruktan och artighet. Det sagt var Ebba en kvinnotyp på utdöende. Om 40-talets kvinnorörelse tyckte hon så här: "Jag förstår inte de där tokiga fruntimren. De skall ju göra allt för att apa efter karlarna. De vill gå i byxor, vara kortklippta, röka och dricka, och nu vill de bestämma över männen också. Jag har alltid hållit mig till hemmet och låtit min man bestämma, och därför har vi också varit lyckliga i 50 år."²⁰

²⁰ Oljelund red. 1947: ss. 34-38.